

MOKETE WA PULO YA SEMMUSO WA SELEMO SA DITHUTO SA 2020

ZK MATTHEWS HALL, MUCKLENEUK CAMPUS

LA 14 HLAKOLA 2020

MOPROF MANDLA S MAKHANYA, HLOOHO YA SEKOLO LE MOTLATSI

WA TJHANSELARA

Yunivesithi ya Afrika e bopang bokamoso tshebeletsong ya botho

Kea leboha, Moprof Mulaudzi, Motsamaisi wa Rona wa Lenaneo

- Modula-setulo wa Lekgotla, Mr Sakhi Simelane
- Ditho tsa Lekgotla
- Mofumahadi Makhanya
- Ditho tsa boemedi ba dinaha
- Mong Maxim Jean Louis, Mopresidente wa Contact North, Canada
- Basebetsi-mmoho Botsamaising bo Phahameng le bo Akaretsang
- Basebetsi-mmoho ba fihlang diterekeng
- Mopresidente wa NSRC, ditho tsa lona tsa botsamaisi le baetapele bohle ba baithuti
- Baetapele ba NEHAWU le APSA
- Baetapele ba Seboka sa Basadi le Seboka sa Batho ba Batsho
- Basebetsi ba rona ba hlomphehang haholo-holo bahlodi ba rona ba nkang dikgau letsatsing lena

- Baithuti ba Unisa
- Metswalle ya Yunivesithi ho tswa ditsong tsohle tsa bophelo
- Ditho tsa mokgatlo wa bophatlalatsi ba ditaba

Ntumelleng ho qala puo ena ka kamohelo e mofuthu ho lona bohle.

Kamohelo e mofuthu ho bohle ba keneng e le ditho tse ntjha tsa basebetsi kamora ho bulwa ha selemo se fetileng sa dithuto. Dipalo-palo tseo ke di filweng di bontsha hore re fumane basebetsi-mmoho ba batjha ba 357 ka selemo sa 2019. Re boetse ra fumana basebetsi-mmoho ba bang ba robedi ba maemo a hodimo nakong eno, hofeta bao ke ba amohetseng ka Pherekong selemong se fetileng. Bona ke:

1. Mof Zipphora Anastacia Mamabolo	Motsamaisi ya ka Sehloohong: Kotsi le Tumellano
2. Mmuelli Modidima Palmerston Manny	Motsamaisi ya ka Sehloohong: Ditshebeletso tsa Molao
3. Moprof Matoane Steward Mothata	Motlatsi wa Mongodisi: Tsamaiso ya Baithuti le Kgokahanyo ya Tsamaiso
4. Moprof Zodwa Thembelihle Motsa Madikane	Motsamaisi ya ka Sehloohong: Boetapele le Phetoho
5. Moprof Lungile Ntsalaze	Mookamedi ya ka Sehloohong: Disaense tsa Diakhaonte
6. Moprof Kgomotso Masemola	Mookamedi ya ka Sehloohong: Disaense tsa Botho

7. Mong Bryton Siyanda Masiye	Motsamaisi: Tsa Meralo
8. Ngaka Motlatso Gladys Mlambo	Motsamaisi: Dipatlisiso tsa Theo

Ke boetse ke lakatsa ho atolosa kamohelo e mofuthu ho basebetsi ba qadileng ho sebetsa le rona selemong se fetileng, le ho ba lakaletsa hantle ha ba ntse ba hodisa mosebetsi wa bona yunivesithing ena e kgolo. Ho basebetsi bohle ba batjha, ke tla re karolo ya bohlokwa ya ho ikutlwa le amohelehile yunivesithing efe kapa efe ke ho tseba batho le setso. Kahoo, ke le kgothaletsa ho etsa bonnete ba hore le tseba *Tjhathara ya Unisa* e mabapi le Phetoho (e fumanehang ho intranet) mme, haholo, *di -C tsa rona tse 11 le 1*, tse hlalosang mofuta wa setso seo re batlang ho se kenya le ho se etsa mona Unisa.

Hoseng hona re tla be re ananela basebetsi-mmoho ba mmalwa bao ditlatsetso tsa bona ho Unisa, ka tsamaiso ya bona ya botsebi, boitlamo ba bona le botshepehi ba bona, ba behileng mohlala o nepahetseng oo kaofela re lokelang ho o phehella. Ba ya phela ebile ba sebedisa melao ya Unisa mme boiteko ba bona bo hlokometswe le ho ananelwa - ke basebetsi-mmoho le baithuti ka ho tshwana.

Ho ba amohelang dikgau hoseng hona, ke re ho lona: Kea le lebohela, mosebetsi o motle, mme o loketseng ke ho tlotlwa! Le behetse rona bohle

Unisa mona mohlala wa bokgabane le tekanyetso ya boleng bo lokelang ho fihlellwa. Kea tseba hore ho na le ba bang bao e ka nna ya ba ha ba kgethwa. Ho basebetsi bao, ke re ho lona ka tiyo, re lebohela boikitlaetso ba lona le botshepehi. Ha hona motho ya lahlehelwang ka basebetsi-mmoho ba tjena hara rona. Re hlokometse boiteko ba lona mme re motlotlo ka lona.

Basebetsi-mmoho, e bile ntho e tsosang thahasello haholo selemong se fetileng ho bona basebetsi ba rona ba ahlolwa ka mokgwa o motle le o mobe metjheng ya ditaba tsa setjhaba, e leng tshusumetso e matla haholo - haholo hara sehlopha sa baithuti. Batho ba bolelwa ka mabitso. Ke lakatsa ho re hopotsa bohle hore ka bonngwe ka bongata re sefahleho sa Unisa, haholo-holo tshebedisanong ya rona le baithuti le ditho tsa setjhaba – se potlakelang ho bolela thabo ya bona kapa ho nyonya boitshwarong ba rona mme se sebedisa kगतello moo ho loketseng. Kahoo ha le sebetsa hantle, seo se bolela hore Unisa e sebetsa hantle. Haeba le tlontlollwa phatlalatsa ka boitshwaro ba lona, seo se bolela hore Unisa e ya tlontloloha. Ke lakatsa ho re kgothaletsa bohle ho netefatsa hore ho eng kapa eng eo re e etsang, re boloka seriti sa rona le sa yunivesithi ya rona ka ho etsa bonnete ba hore re sebetsa ka tsela e bontshang ditekanyetso le melao ya boitshwaro ya yunivesithi ya rona.

Basebetsi-mmoho, re kopana mona hoseng hona maamong a merusu e tswelang pele lefapheng la rona. Re sa tswa ba le yona le rona ka bo rona. Ditheo tse pedi tsa bo rona (UKZN le UWC) di kwetswe nakwana ka mora boipelaetso bo mabifi bo bakilweng ke dipelaelo tse ngata tse rarahaneng haholo hore di ka rarollwa ke theo e le nngwe - ho sa tsotellehe hore na ditlhoko di utlwahala hakae. Batho ba lahlehelwang haholo ho tsena tsohle ke baithuti ba rona - bona batho bao re ikemiseditseng ho ba sebeletsa. Ke bothata bo boholo haholo mme ha ke sheba bongata ba melaetsa ya di-imeile eo ke e fumaneng le maikutlo a metjheng ya ditaba tsa setjhaba, baithuti ba rona ba kgathetse, ba tshwenyehile ebile ba ferekane.

Taba ke hore ho sa tsotellehe diphephetso tsa moruo le dipolotiki tseo re nang le tsona naheng ya rona (esita le kontinenteng), ho sa tsotellehe leeto la rona la ho ba Yunivesithi ya nnete ya Afrika, re ke ke ra kgona ho hlokomoloha maemo hoo re ka qalang ho ipheha thoko le lefatshe, kapa ebile hampe hofeta moo, ra dumela hore ha re hloke ho ba karolo ya tikoloho ya thuto e phahameng ya lefatshe hore re be bohlokwa. Jwaloka yunivesithi e kgolo ka ho fetisisa ya ODeL kontinenteng le e nngwe ya tse kgolo ka ho fetisisa lefatsheng, ke rona ba behileng mohlala ka ditsela tsohle ha ho tluwa tshebetsong e ntlafetseng ya ODeL mme re shebilwe re le mohlala ke dinaha tse ngata tse ntseng di tswela pele lefatsheng ka

bophara. Ke na le bonnete ba seo. Taba ke hore lefatsheng ka bophara, kaofela re sebetsana le mathata le diphephetso tse tshwanang. Ke maemo a rona feela a fapaneng mme a re qobellang ho beha pele le ho toloka mathata a rona ka tsela e fapaneng.

Jwalo ka ditheo tse ding tse ngata tsa lefatshe, re na le bohlokwa bo habedi: ho fihlella bohlokwa ba naha le lefatshe le boleng bo mabapi le thuto eo re fanang ka yona, mme ka ho etsa jwalo, re hlahise baithuti ba lekgolo la bo 21 la dilemo ba kgonang ho kena lefatsheng la mosebetsi le kgwebo ka kgodiseho hobane ba na le ditsebo tse hlokahalang le hobane ba bile le maikutlo a ho ithuta ka bophelo bohle e tla etsa bonnete ba hore ba phuthulohile ka ho phahamisa bokgoni ba bona le ho bo ntlafatsa botjha ha ho hlokahala. Kea le tiisetse hore bokgoni ba ho fetoha le ho ikamahanya le maemo a ho kgona ho nahana le ho utlwisisa kapele le kgodiseho e tlo ba bokgoni ba mantlha bakeng sa baithuti ba atlehileng lefatsheng lena le letjha le itshenolang ho rona.

Tsela e le nngwe feela eo rona re le yunivesithi re tla e netefatsa, le bohlokwa ba rona bo tswelang pele ha re ntse re hodisa maemo a rona le botumo ba rona, ke ho tsepamisa maikutlo tikolohong ya rona ya thuto. Ka hona, ke maikemisetso a ka le taelo ya ka – ka tumellano ya botsamaisi ba ka le Lekgotla – hore selemo sena ke seo ho sona re tla nehela matla a

rona ho hodisa le ho ntshetsapele tikoloho ya thuto. Taelo ena, basebetsi-mmoho e sebetsa ho yunivesithi yohle. Kaofela ha rona re tla nehela matla a rona ho fihlella seo. Ka nako e tshwanang, re tla tswelapele ka ho kenya tshebetsong ditsamaiso tsa rona tsa tshehetso le ditshebetso tsa rona tsa tsamaiso ho netefatsa hore re na le lenaneo le phethahetseng le sebetsang la ho fana ka thuto ya boleng bo phahameng, dipatlisiso le boqapi le tshebedisano le setjhaba ho baithuti ba rona. Seo se hlakile.

Empa ha re hlakiseng taba ena: sepheo sa yunivesithi - yunivesithi ena - ha e le hantle yunivesithi e nngwe le e nngwe lefatsheng, ke thuto - ho ruta baithuti ba yona. Mme tekanyo ya bohlokwa ya sepheo seo ke katleho le kgolo ya baithuti ba rona, e ka tiiswang feela ka boleng, monehelo e loketseng le boleng, thuto e kgothatsang le ho ithuta. Ka mantswa a mang, morero wa thuto wa yunivesithi.

E re ke le jwetse seo yunivesithi eseng sona. Yunivesithi ha se sethala sa ditabatabelo tsa dipolotiki tsa basebetsi le baithuti tse ka bang kotsi morerong wa thuto. Yunivesithi ha se sebaka sa boshodu le bobodu tse behang kotsing polokeho ya rona le bophelo bakeng sa meloko e tlang. Yunivesithi ha se sebaka sa ditabatabelo tsa botho tse jalang karohano ya merabe le meloko mme ka ho etsa jwalo, di roba tokelo e nngwe le e nngwe e netefaditsweng ke Molao-theo wa rona. E reng ke hlake. Kapele ho tsohle, yunivesithi ke sebaka sa ho ithuta le ho matlafala – bakeng sa

baithuti ba rona. Mme bakeng sa basebetsi ba rona, yunivesithi e tlameha ho ba lehae le eletsang le ho nolofatsa boithuto ba maemo a phahameng.

Basebetsi-mmoho, ka letsatsi le leng le le leng le ntseng le feta ho na le tlhokomelo e holang ya hore re tlameha ho theha botjha kgopolo ya konteraka ya rona ya phedisano re le diyunivesithi ho lokisa le ho hlomela baahi ba rona bakeng sa lefatshe le hlahang ho Phetoho ya Bone ya Indasteri. Seo ke boikarabello ba tikoloho ya thuto.

Kahoo, re le diyunivesithi re tlo tlameha ho tiisa botjha le ho paka boleng ba rona ho setjhaba, le ho batswadi le baithuti ba ba behileng tshepo ya bona ho rona – haholo-holo ha re ipolela hore re *bopa bokamoso bosebeletsing ba botho*. Mme sena se bolela hore re tlameha ho nahanisisa ka taelo ya rona ya mantlha: ho ruta le ho ithuta, ho sebedisana le setjhaba le dipatlisiso le boqapi. Ke tiile ha ke re *yunivesithi yohle* e hloka ho etsa bonnete ba hore barutehi ba rona ba fuwa sebaka sa ho etsa seo ba kwetlisitsweng ho se etsa le seo ba kgethilweng ho se etsa – ho hlahisa baithuti ba rutehileng le ba hlometseng lefatsheng la Phetoho ya Bone ya Indasteri le diphetoho tse ding tsa nako e tlang tse jwalo - baithuti bao e leng baahi ba bohlokwa le ba nang le boikarabello setjhabeng ka bobedi.

Ho basebetsi-mmoho le rona ba tikolohong ya thuto: Ho na le mosebetsi

o habedi ho lona, le tebello ho lona, ya ho sebetsa jwaloka barutehi ba nang le boikarabello le botsebi. Kea hlokomela hore re se ntse re e na le basebetsi-mmoho ba jwalo bongateng ba dikoletjhe tsa rona. Ba bang ba bona ba tla hlomphuwa kajeno. Empa ka ho tshwana, basebetsi-mmoho kea hlokomela hore ho na le barutehi ba bangata mona Unisa ba sebedisang yunivesithi e le ntho e ba hlahisetsang tefo, eseng eng kapa eng e fetang moo. Ba ya tla mme ba tsamaee kamoo ba ratang. Ba tshwara baithuti ba rona ka nyediso mme ha ba sebedisane le bona hohang. Ha hona mohla ba fumanehang esita le ho basebetsi-mmoho le bona. Di-VP tsa ka di na le mosebetsi wa bohlokwa matsohong a bona – ho sebetsana le bao (jwalo ka ha re bolellwa) ba tsamaisang dikgwebo tsa bona ho tswa diofising tsa bona, ba fang batho ba bang mosebetsi wa bona wa ho tshwaya, ba entseng merero ya ho etsa tjhelete, mohlala, ho etsa hore merero ya rona le dipatlisiso di lahlehelwe ke botumo, le ba nang le dikamano tseo eseng tsa mosebetsi le baithuti, taba eo ho bua nnete e leng koduwa diyunivesithing tsa rona tse ngata. Ke bolela tse mmalwa feela tseo re di hlokomedisitsweng, mme di lokela ho emisa. Dipuo tsena tse mpe kaofela malebana le basebetsi di lahlile moelelo wa dikarolo tseo ba di bapalang, boitshwaro ba bona, mme di entse hore boikarabello ba bona boo ba bo fuweng e be ba boswaswi. Boitshwaro bona, basebetsi-mmoho bo tshwana le boemo bo makatsang bo etsahalang naheng ya rona mme bo bontsha kgaello e tebileng ya boitshwaro ba botho le ba

mosebetsi.

Kahoo, re lebelletse hore barutehi bana ba itlhatlhobe – boitshwarong ba bona ba mosebetsi, boitlamong ba bona le botshepehing ba bona morerong wa thuto, wa theo, mme ha bohlokwa ka ho fetisisa, tlatsetsong ya bona ya nnete thutong ya boleng ya baithuti ba rona. Re lebelletse hore baturehi ba rona ba inehele ka dipelo tsohle tsa bona ho seo ba abetsweng ho se etsa. Mme re lebelletse hore barutehi ba rona ba be le boikarabello ba ditekanyetso tse phahameng ka ho fetisisa tsa boitshwaro le mosebetsi. Ha e le hantle, ha ho letho le leng le tla amoheleha.

Re ikemiseditse ka ho felletseng ho emisa ditlwaelo tsa bona tse mpe le ho fa tikoloho ya thuto "ntho e nngwe e ka bang le phello e ntle" - e tla nyolla Unisa tshebetsong le ho kgaotsa ho hloka thahasello hona ho teng ho leng matla hofeta mosebetsi o motle o ntseng o etswa ke basebetsi-mmoho ba bang ba bangata. Unisa e hohela baithuti ba bangata ba sotlehileng mme e hloka banna le basadi ba itetseng ba ikemiseditseng ho ruta yunivesithing e jwalo, ho fapana le ba batlang mosebetsi. Ho nna, ho ruta ke *pitso*, mme ke batla ho kgetholla dipakeng tsa batho ba kgethang ho ruta ka lebaka la *pitso* le ba batlang mosebetsi feela! E reng ke phete seo ke se buileng selemong se fetileng. Ke maswabi, empa ha ke batle batho ba teng mona Unisa hobane ba hloka mosebetsi hobane ho hlakile hore ba

sebakeng se fosahetseng! Ha e le hantle, ke ntho e kgopisang hore ebe baithuti ba rona, bao bongata ba bona ba sotlehileng haholo, ba tlameha ho utlwiswa bohloko ke ho se tsotellwe, ho fapana le hore ba hodiswa ke theo eo ba faneng ka tshepo ya bona le ditabatabelo ho yona. Baithuti ba Unisa ba hloka matitjhere le basebetsi ba tsamaiso ba tsotellang ele ka nnete. Ka hona, ke re ho sebetsa Unisa e ke ke ya e ba feela ho ba le *mosebetsi*.

Kahoo, ke lebelletse hore barutehi bohle ba rona ba kene tshebetsong eo. Ba kgethang ho se kene tshebetsong e jwalo, ho hlakile hore ba tla itshola qetong eo ya bona ha nako e ntse e tsamaya. Ho basebetsi ba rona ba tsamaiso le basebetsi ba rona ba botsebi, ke lebelletse hore kaofela ha lona le tshehetse morero wa thuto le barutehi ba rona ka hohle kamoo ho kgonehang. Le lona le tla ikarabella ho sena. Ha ho le bo le bong ba boiteko ba rona bo mabapi le ho netefatsa ho tshwaneleha ha thuto le bokgabane, ka ho ntlafatsa mekgwa ya thuto e nepahetseng le ditlwaelo, ho netefatsa bonkakarolo bo mafolo-folo Phetohong ya Bone ya Indasteri, ho ba setjhaba le ba nang le seabo ba sebetsanang le ba tsamaisang dipatlisiso tse nepahetseng le tse tswetseng pele *bo tla ba le thuso* haeba morero wa rona wa thuto o sa tshehetswa ke tsamaiso ya boleng, e hlophisitsweng hantle le e sebetsang hantle, mme ka bohlokwa bo fetisisang, tshehetso ya basebetsi, boikemisetso le botshepehi.

Ha e le hantle, karolo ya bohlokwa ka ho fetisisa ho sena sohle ke baithuti ba rona. Basebetsi-mmoho, ha re ntse re ruta le ho tshehetsa baithuti ba rona, ha re netefatseng hore rea ba eletsa, haholo ba bontshang "ho hloka tshepo ya ho ithuta" eo re e bonang kgafetsa bakeng sa boiketlo, matlafatso e hahang e etsang boikarabello bo matla bakeng sa dithuto tsa bona le boitshwaro. Ka tlhaho ya yona ODeL e hloka tsebo eo ba bang ba thatafallwang ke ho e tseba, empa e le bohlokwa dithutong tse atlehileng. E mong le e mong wa rona o na le karolo eo a e bapalang ka ho eletsa baithuti ba rona - ka mosa le mamello – boitshwarong bo tla ba fa monyetla o moholo wa katleho.

Ke sitwa ho phethela puo ya ka ntle le ho hlahisa thabo ya rona jwaloka yunivesithi tabeng ya hore qetellong ya selemo sa 2019 Lekgotla la rona le amohetse ho thehwa ha Sekolo sa Thabo Mbeki. Kahoo, ka bokgutshwanyane bakeng sa tlhahisoleseding ya lona, Sekolo se setjha sa Thabo Mbeki ke sekolo se etellang pele ho tse fanang ka **tsebo le thuto tse thehilweng ho Seafrika**, le thuto ya tsamaiso, dipuisano tsa ditjhaba le ditaba tsa naha ka sepheo sa ho fihlella Tsosoloso ya Afrika le bonngwe. Ke sa pele sa mofuta wa sona kontinenteng ya Afrika – se maemong a le mang le Sekolo sa Kennedy se Yunivesithing ya Havard. Ke sekolo sa nnete mme se ikgohomosang ka Seafrika se hlophisitsweng ho latela **lefa** la

Mopresidente wa mehleng Thabo Mbeki le baetapele ba bang ba monahano ba Afrika kontinenteng. Morero wa sona ke ho ntlafatsa le ho ntshetsapele baetapele ba nang le boitshwaro bo botle Afrika le hofeta, hammoho le ho hlahisa basebeletsi ba phetoho ba tla beha botjha Afrika le ho e ntlafatsa hammoho le lefatshe lohle. Sekolo sena se fana ka thuto e ikgethang e shebaneng le Afrika e thehilweng **maikutlong a Seafrika, ditsebong le mekgweng ya Afrika.**

Se kgethollang sekolo sena ho tse ding ke hore ke sethala sa mohopolo wa Seafrika lefatsheng ka bophara - ***lenaneo le ikgethang la semmuso*** bakeng sa moithuti ofe kapa ofe ya batlang ho ithuta le ho utlwisisa Afrika. Sekolo sena se tlo kenya letsoho ntlafatsong ya setjhaba, moruo, dipolotiki le setso molemong wa kontinente (Tsosoloso ya Afrika). Se tlo eketsa boleng ba leano maemong a lehae, a lebatowa le a kontinente, mohlala, kamohelo ya ditumellano tsa Dinaha tse Ikopantseng tsa Afrika, prothokole le diphatlalatso, le merero ya ntlafatso ya naha.

Sekolo sa Thabo Mbeki se thehilwe hodima **boleng** bo boletsweng le bo phetsweng ke Mopresidente wa mehleng Thabo Mbeki le baetapele ba bang ba monahano wa Afrika, mme haholo pono ya bona ya: 1) Tsosoloso ya Afrika; 2) Boetapele ba monahano wa Maafrika; 3) ntshetsopele ya basadi e le balekane ba lekanang kgodisong ya Afrika; 4) ho nolofalletsa

batjha le batho ba nang le bokowa ho nka karolo ditabeng tsohle tsa semmuso tsa Afrika; 5) ho phehellwa ha dipuisano tsa Afrika e le mokgwa wa ho haha kgotso, botsitso, tharollo ya dikgohlano le bonngwe ba Afrika; mme qetellong, 6) taolo e ntle e le ntho e tlang pele bakeng sa ntlafatso ya Afrika.

Bo-mme le bo-ntate, jwalo ka ha re kenella dilemong tsena tse leshome tse ntjha, ha re itlameng re le yunivesithi ho etsa tikoloho ya thuto e nang le kananelo ya menyetla e mengata eo re tlamehang ho ikamahanya le yona, tswelopele e ratwang le ho hlophuwa ke dithaka tsa rona, batswadi, baithuti le lefapha. Ke dumela hore haeba re sebetsa hammoho, re ka fihlella seo.

Kea leboha.